

*С.В. Іванова**

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В МУЗЕЙНІЙ ПЕДАГОГІЦІ (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ «ПЕРЛИНКА»)

У статті розглядаються деякі аспекти музейної педагогіки на прикладі роботи творчих груп при шкільному музеї дитячого будинку «Перлінка» (Одеса). В основі роботи музею лежить компетентнісний підхід, що дозволяє дітям оволодівати новими знаннями в позаурочний час, не втрачаючи інтересу до пізнавального процесу. Співпраця з історичним факультетом ОНУ імені І.І. Мечникова в рамках музейних заходів має позитивне значення і для студентів, і для вихованців дитячого будинку.

Ключові слова: музейна педагогіка, компетентнісний підхід, творчі групи.

За останні кілька десятиліть відбувається зміна концепції музеїв, що пов'язано зі зміною ролі і місця музеїв в сучасному суспільстві. Змінюється і погляд на сутність музею: він позиціонується тепер не просто як сховище артефактів чи місце цікавого дозвілля, але як найважливіші центри освіти і навчання, тому що саме через них реалізується доступ дітей та дорослих до національної культурної, історичної та природної спадщини. Формування нової концепції музеїв призвело до виникнення нової сфери освітньої діяльності – музейної педагогіки, яку відносять до інноваційних педагогічних технологій. Її пов'язано з різними сферами освіти, науки і культури. Музейна педагогіка має міждисциплінарний характер, звертаючись до таких дисциплін як музеєзнавство, мистецтвознавство, історія, психологія, краєзнавство. Сучасна музейна педагогіка обґрунтовує необхідність упровадження в освітній процес (що відбувається у музейному просторі) індивідуально орієнтованих методик, які спрямовані на активізацію інтелектуальних та творчих здібностей особистості (Руденко 2012). Будь-який музей у своїх стінах, з різним ступенем ефективності, здійснює просвітницьку й освітню функції, уявляючи собою освітній простір, що сприяє цілісному розвитку особистості. Але цей процес частіше має фрагментарний характер, пов'язаний з досить рідкісними візитами до музею більшості населення. Тому, найчастіше, у відвідувачів музею залишається лише саме загальне уявлення про побачене. Подолати це протиріччя допомагає музейна педагогіка, що включає не тільки дитину, але й дорослого відвідувача в процес комплексного сприйняття світових або національних

цінностей історії та культури, що направляє і стимулює цілісний духовний розвиток людини.

Окрема роль у музейній педагогіці належить музеям при навчальних закладах (шкільні історико-краєзнавчі музеї). Музейна діяльність посідає особливе місце серед інших форм виховної роботи. У процесі пошукової роботи діти, з одного боку, пізнають давню та сучасну історію рідного краю, традиції населення, з іншого, збираючи експонати для музею, беруть безпосередню участь у справі охорони пам'яток історії та культури і відродження національної та духовної спадщини.

Основним напрямком виховальної концепції, яка розроблялася й апробувалася протягом всього часу існування дитячого будинку «Перлінка» (з 2006 року), є становлення особистості дитини-сироти. У загальних рисах її можна уявити як розробку комплексу програм розвитку і соціалізації вихованців, адаптації їх до нормального життя, залучення їх до загальнолюдських цінностей і норм. Акцент на особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи в дослідно-експериментальній роботі дитячого будинку призвів до пошуку різних технологій виховання. Саме тому в дитячому будинку «Перлінка» у 2013 році був створений історико-краєзнавчий музей «Потік часу». З його відкриттям основи музейної педагогіки були закладені в навчально-виховний процес, спрямований на морально-духовні досягнення вихованців, розвиток їхніх потенційних індивідуальних можливостей і профорієнтаційну діяльність.

Провідна ідея, на вирішення якої спрямована діяльність музею – включення музей-

svi1956@gmail.com

ної педагогіки до процесу становлення особистості дитини-сироти.

Мета роботи музею – вирішення проблем особистісного індивідуального зростання вихованців, залучення вихованців до музейного культурного простору з самого раннього віку, активізація творчих здібностей особистості; функціонування музею як невід'ємної частини навчально-виховального процесу.

Завдання роботи музею:

- залучення вихованців до культури рідного краю і світової культури, формування в них ціннісного, особистісного, емоційного ставлення до культурних надбань країни, її історії;
- формування почуття відповідальності за збереження спадщини минулого;
- патріотичне виховання;
- активізація творчих здібностей особистості і творчої діяльності в музеї;
- розвиток духовно-пізнавальних потреб дітей;
- мотивація процесу навчання, придбання дітьми «досвіду радості» в процесі навчання;
- розвиток емоційної сфери вихованців;
- розвиток комунікативних навичок;
- інтегрування отриманих в школі знань на якісно новому рівні;
- сприйняття навичок самостійного навчання;
- професійна орієнтація вихованців;
- вдосконалення вмінь у проведенні екскурсії, розвиток навичок ораторського мистецтва.

Робота музею спирається на основну виховальну концепцію дитячого будинку, з використанням особистісно орієнтованих форм і методів музейної педагогіки. В створенні музею приймали участь не тільки дорослі, але й діти – вихованці дитячого будинку. На відміну від традиційних шкільних музеїв (де в експозиції частіш за все домінує один напрямок), в ньому є 12 розділів, присвячених різноманітній тематиці, і саме археологія посідає в ньому одне з головних місць. Крім того, археологічна частина експозиції періодично відновлюється за допомогою дітей, які регулярно беруть участь в археологічних розвідках та розкопках, разом з співробітниками Інституту археології та студентами історико-філософського факультету ОНУ імені І.І. Мечникова. (кафедра археології, етнології та охорони культурної спадщини).

До музею включені наступні експозиції:

«Старожитності Північного Причорномор'я».

«Походження писемності та антична міфологія».

«Скандинавська міфологія».

«Історія створення дитячої книги».

«Літературна вітальня», де відтворено експозицію кабінету XIX ст.

«Казковий вернісаж»

«Історія Одеси»

«Одеса музична».

«Одеса спортивна»

«Сто великих одеситів»

«Перемога»

«Відкриті фонди».

Саме в останній експозиції демонструються археологічні артефакти, які були передані музею в археологічних експедиціях та знайдені дітьми власноручно.

Музей у дитячому будинку не є шкільним музеєм в повному сенсі цього слова: вихованці дитячого будинку навчаються в загальноосвітніх школах м. Одеси. Він є складовою частиною музейно-бібліотечного комплексу дитячого будинку. Музей не відкривається спеціально для екскурсій і відвідувачів, а працює в позаурочний час і на протязі дня – у вихідні дні. Вихованці приходять в нього на заняття творчих тематичних груп, за отриманням потрібної інформації, просто провести вільний час. Тут проходять тематичні презентації музейних груп та фестивалі дитячих фільмів, зроблених власноручно, працює кінозал вихідного дня.

Навчальна концепція музею сформувалася на перетині трьох наукових дисциплін – музеєзнавства, педагогіки і психології. Виховний потенціал музею в контексті дитячого будинку «Перлинка» реалізується через те, що він є одним з культурних центрів «Перлинка», який при цьому вирішує завдання розвитку і виховання особистості. Навчання і робота в музеї будуються на єдності пізнавального, естетичного та практичного витоків. Музей і музейні експонати впливають на інтелектуальні та емоційні процеси і передають дитині знання, навички, судження й почуття, які впроваджені в музейному просторі. Вивчення культури країни і свого народу здатне сформувати потребу спілкування з її цінностями. Заняття в музеї стосуються духовного досвіду дитини, впливають на його самопізнання і розширюють кругозір. Музей як спосіб пізнання світу має великий потенціал для особистісного розвитку дітей – залучення дитини до світової культури і культури рідного краю, розвиток образного та асоціативного мислення, творчих здібностей та емоційної сфери. Знайомство з подвигами українців під час Другої Світової Війни, одеситів під час оборони рідного міста є визначальними в патріотичному вихованні, що, в свою чергу,

сприяє формуванню громадянської позиції дітей та підлітків.

Інноваційна діяльність. Нещодавно у світі з'явилися та мають широке розповсюдження нові сучасні тенденції розвитку музейної справи. Це – освоєння нових можливостей культурного, освітнього, ігрового і навіть розважального плану: досвід «живого» музею втілюється у музеях всього світу. Таки форми є особливо привабливі саме в контексті роботи з дітьми, у творчих групах музею. При роботі цих груп було апробовано ефективну методику «занурення» вихованців дитячого будинку в науково-дослідницьку та творчу діяльність. В дитячому будинку музей може виступати в ролі дослідника, консультанта і вихователя в розвитку соціальної активності дітей, створюючи особливий соціокультурний простір. Музейні предмети максимально наближені до дітей, до багатьох експонатів діти можуть доторкнутися, пограти з ними, поєднуючи уявні образи. Старші діти приймають участь у формуванні музейної експозиції, проведенні екскурсій та тематичних закладів.

Специфіка музею багато в чому визначила й специфіку його роботи. У ньому представлені експозиції різної спрямованості, на основі яких створені дитячі творчі групи. Є в роботі свої особливості – різний вік дітей та їх психофізіологічні дані. І, нарешті, важливе значення має факт інтеграції роботи різних творчих груп, взаємозв'язок і «взаємопроникнення» їх тематик, що обумовлено зв'язком з основними експозиціями та стендами музею, будучи їх продовженням і, в той же час, базуючись на них. Саме інтеграція діяльності творчих груп зробила вирішальний вплив при розробці основної концепції музейної роботи, яка повинна бути досить динамічною і може бути скоригована в процесі реалізації програми музейної педагогіки.

Вихованці самі вибирають напрямок своєї діяльності, пов'язаний з напрямками музейної експозиції. В процесі реалізації проекту, він може змінюватися. Використовуються також індивідуальні заняття, які сприяють розвитку творчого потенціалу кожної дитини, з урахуванням поставленого завдання в рамках реалізації окремо взятого проекту. Особливістю нашого музею є можливість спілкування через музейні експонати, які мають свою історію і знаходяться у відкритому доступі.

Є в музеї і своя специфіка. Ситуація склалася так, що одні й ті ж вихованці займаються в різних творчих групах паралельно, тому в роботі музею не може бути традиційного підходу до вивчення того чи іншого му-

зейного напрямку як багаторічної програми, орієнтованої на шкільні курси історії, літератури, історії культури тощо. До того ж, такий метод навчання викликав би стійкі асоціації саме зі шкільною програмою, що призвело б до зниження інтересу до занять. Тому навчання у творчих групах будується як система взаємопов'язаних блоків, тематику яких в значній мірі вибирають самі діти. Заняття ведуться як діалоги або круглі столи, а не у вигляді традиційних лекцій або шкільних уроків. Колективна форма роботи обов'язково поєднується з індивідуальною, кожна дитина має можливість створити свій творчий проект, пов'язаний з музейною тематикою.

Ще однією інновацією є «зміна акцентів», переключення роботи з однієї творчої групи на іншу. Це пов'язано з невеликою кількістю вихованців, відвідуванням різних груп одним і тими ж дітьми. Така методика може бути застосовна для малокомплектних сільських шкіл та інших дитячих будинків.

Застосування діалектичного методу дозволяє змінити, здавалося б, наявний недолік – невелику кількість вихованців дитячого будинку – в позитивний фактор. На передній план висувається традиційний метод сімейного виховання – взаємозв'язок і обмін інформацією між різними поколіннями і дітьми різного віку всередині одного покоління, формування комунікаційного простору.

У фіналі вивчення дітьми теми готується Презентація – тобто доповіді з відео – і фотоматеріалами, які представляються, в першу чергу, членам творчих груп, а потім – всім іншим вихованцям дитячого будинку, а також педагогам. В результаті всі діти, які в силу тих чи інших причин не включені в творчі групи і актив музею, отримують різноманітну й доступну для них інформацію, а незвичність піднесення нового матеріалу – Презентація, підготовлена однолітками – веде до його кращого засвоєння. Крім того, учасники творчих груп готують костюмовані театралізовані постановки, пов'язані з різними періодами давньої історії, самі знімають і монтують невеликі фільми з давньої і нової історії (екранізація міфів Стародавньої Греції, цикл «Одесити знамениті і забуті», архітектура Одеси та ін.). Діти проводять соціологічні опитування серед одеситів за темами історії Одеси, створюючи з них відеосюжети, ставлять вистави за мотивами літературних творів. Частина дітей підготовлена вести екскурсії по музею; старші можуть провести екскурсію по всьому музею, молодші – по окремим експозиціям.

У літературній вітальні, з інтер'єром в стилі пушкінської епохи, проходять заняття творчої групи юних поетів (керівник – одесь-

кий поет Ігор Потоцький). Особлива атмосфера і любов до творчості сприяють розвитку літературного хисту вихованців дитячого будинку, підсумком чого є призви місця на міських конкурсах і два надрукованих альманахи віршів. Крім того, на базі музейно-бібліотечного комплексу проходять тематичні літературно-музичні вечори, зустрічі з цікавими творчими людьми.

Введення компетентнісного підходу в європейську освіту розпочалося ще в кінці ХХ століття. Ґрунтуючись на європейському досвіді, враховуючи потреби в адаптації учнів до мінливого життя соціуму, підготовці їх до подальшого навчання і професійної діяльності, українські вчені визначили основні ключові компетенції. До них відносяться: уміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, інформаційно-комунікативна. Кожна ключова компетенція дає учням «ключ» для вирішення широкого кола навчальних і життєвих завдань, тому вони формуються на міжпредметній основі. Основною компетенцією в українській педагогічній науці, як і в європейській, вважається вміння вчитися (ред. Овчарук 2004; Савченко 2004). Вся музейна робота орієнтована на залучення дітей до творчого процесу, коли бажання творити і бажання вчитися, пізнавати нове, виявляються взаємопов'язаними. Однією з основних завдань нашої музейної роботи є розвиток творчих компетенцій вихованців, які удосконалюються під час музейних занять і пошукової роботи (Іванова 2016).

Однією з провідних проблем, над якою працює педагогічний колектив дитячого будинку «Перлінка», є проблема адаптації, соціалізації та самореалізації дітей шляхом організованого соціального партнерства. **Музейне соціальне партнерство** – це проект, де діти є не тільки підопічними, але й керівниками чи партнерами деяких проектів. Цей аспект дуже важливий саме для вихованців дитячих будинків, бо не тільки сприяє їх культурному розвитку як особистості, але й розширює та поглиблює їхні соціальні зв'язки.

Певним аттрактором для вихованців є залучення до музейної роботи сучасних комп'ютерних технологій. В рамках співпраці з республіканською Малою Академією наук – і з безпосередньою участю дітей – створено віртуальний музей, розміщений на сайті «Перлінки». До кожного експонату інформація зібрана дітьми. На конкурс комп'ютерних технологій були підготовлені тривимірні моделі різних підрозділів музею.

Ще однією формою вивчення історії та патріотичного виховання дітей є участь в пошукових роботах, що здійснюються клубом «Військова доблесть», а також в археологічних розкопках і розвідках, що проводяться Інститутом археології НАН України. На таких виїзних заняттях діти на місцях знайомляться з пам'ятками військової історії і археології, виконують посильну, але актуальну роботу, а також отримують можливість власноруч поповнити музей новими експонатами.

Кафедра археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова співпрацює з дитячим будинком «Перлінка». Співпраця носить двосторонній характер: вихованці дитячого будинку відвідують театралізовані етнографічні вистави студентів, а студенти беруть участь в заходах, що проводяться на базі музею «Потік часу» (реконструкції народних свят). Студенти та вихованці разом приймають участь в археологічних розвідках та розкопках на території Одеси й Одеської області. Причому таке спілкування служить для отримання нових знань і соціалізації дітей – як дітей, так і саме студентів. Студенти спеціально готують програми для вихованців дитячого будинку, причому святково-ігрова форма поєднується з лекційною. Заходи відбуваються в приміщенні музею «Перлінки» і виявляються корисними і для дітей, і для студентів: необхідність виступу перед новою, до того ж дитячою аудиторією різного віку, змушує студентів шукати нові підходи, щоб зробити свою доповідь більш цікавою, інформативною, доступною. Разом зі студентами, за дорученням Одеського обласного Управління з охорони об'єктів культурної спадщини, діти виконували корисну й важливу краєзнавчу роботу – перевірку стану збереження пам'яток історії та культури Біляївського району Одеської області, що знаходяться на державному обліку.

Артефакти, передані музею «Потік часу» керівниками археологічних експедицій, де діти працювали чи приїжджали на екскурсію, поповнили експозицію музею.

Таким чином, на основі музейних занять діти отримують культурний розвиток, з урахуванням їх інтересів, віку, знань і здібностей, а також – що є найбільш важливим – не втрачають інтересу до процесу отримання нових знань. Робота з дітьми на основі музейних експозицій, театралізація як елемент навчання, виховання, розвитку – є важливими складовими інноваційного підходу в музейній педагогіці. З іншого боку, усі заходи так чи інакше пов'язані з краєзнавчою роботою.

ЛІТЕРАТУРА:

- Іванова, С.В. 2016. Компетентностный подход в музейной педагогике. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*, 15, с. 64-67.
- Овчврук, О.В. (ред.). 2004. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ.: К.І.С.
- Руденко, С.Б. 2012. Про можливості соціокультурного використання музейних пам'яток у сучасних умовах. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, с. 79–83.
- Савченко, О.Я. 2004. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. В: Овчврук, О.В. (ред.). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ.: К.І.С, с. 34 – 52.

REFERENCES:

- Ivanova, S.V. 2016. Kompetentnostnyj podhod v muzejnoj pedagogike. *Visnyk Odeskogo istoriko-krajeznavchogo muzeju*, 15, s. 64-67. (in Russian)
- Ovchvruk, O.V. (ed.). 2004. *Kompetentnisnyj pidhid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukrayinski perspektyvi*. Kiyiv.: K.I.S. (in Ukrainian)
- Rudenko, S.B. 2012. Pro mozhlivosti sociokulturnogo vykoristannya muzejnyh pam'yatok u suchasnyh umovah. *Visnik Derzhavnoyi akademiji kerivnyh kadriv kultury i mistectv*, 3, s. 79-83. (in Ukrainian)
- Savchenko, O.Ya. 2004. Uminnya vchitisya yak klyuchova kompetentnist zagalnoi serednoyi osvity. In: Ovchvruk, O.V. (ed.). *Kompetentnisnyj pidhid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukrayinski perspektyvi*. Kiyiv.: K.I.S, s. 34 – 52. (in Ukrainian)

Ivanova Svitlana V.

INNOVATIVE METHODS IN MUSEUM PEDAGOGICS (ON THE EXAMPLE OF THE ORPHANAGE “PERLYNKA”)

The article deals with the problems of innovative methods in museum pedagogics and its role in the identity formation of the child. It is especially important for orphans whose negative experience destroys the idea of ideological and moral values. A museum complex “The Flow of the Time” functions in the orphanage, containing also exhibits that have information about the spiritual culture of the Ukrainian nation, its ancient and modern history. The openness and accessibility of the museum creates special conditions for the cultural development of children-orphans. Involvement in the museum pedagogy of individually oriented methods aimed at enhancing the intellectual and creative abilities of the individual, allows to broaden the horizons of pupils, raise their cultural level, and promote their socialization. The introduction of innovative technologies makes it possible to turn a museum in an orphanage into a development center for an orphaned child.

One of the main tasks of our museum work is the development of children creative competences. All museum's work is aimed at involving children in the creative process, when the desire to create and the desire to learn and recognize the new are mutually interconnected. The museum's social partnership allows to expand the range of museum work. Participation in archeological expeditions and searching with the Military Club promotes the involvement of children in active research work. Under the direction of the Republican Small Academy of Sciences, a virtual museum was created and placed on the site of the orphanage “Perlynka”. Also the museum was included to the all-Ukrainian project “Museum Planet”. Communication with students of the Odessa National University I.I. Mechnikova and the participation in various joint events is important for the social development of the orphan child.

Keywords: *museum pedagogy, competence approach, creative groups.*